

Toponyms and Narratives in Samut Songkhram Province

ชื่อบ้านนามเมืองและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงคราม

Suphachai Tawichai

Weena Wutthichamnong*

ศุภชัย ตะวิชัย

วีณา วุฒิชำนง

Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand

Corresponding author*

e-mail: weena.wtcn@gmail.com

Received 16-02-2024

Revised 09-04-2024

Accepted 11-04-2024

Keywords: toponyms, Samut Songkhram Province, narratives

คำสำคัญ: ชื่อบ้านนามเมือง, จังหวัดสมุทรสงคราม, เรื่องเล่า

Abstract

Objectives: This article aimed at investigating meanings and origins of toponyms (village names) and analyzing the contents of narratives of the place names in Samut Songkhram Province.

Methods: Semantic fields was used to investigate meanings and origins of village names, while conventional content analysis was adopted to analyze the contents of narratives of the place names in Samut Songkhram Province.

Results: The findings revealed that there were 14 types of the meanings of the village names: 1) water and water resources, 2) place of construction, 3) location of the place, 4) human beings, 5) geography, 6) occupations and lifestyle, 7) flora, 8) numbers, 9) nature, 10) manners and action, 11) deities and auspicious things, 12) foods, 13) animals, and 14) others. Interestingly, the village names are related to socio-cultural contexts and the geography of the area. For the narratives of the place names, 11 issues were found in the contents which can be categorized into four groups: 1) narratives related to historical events, 2) narratives related to lifestyle of the communities in the past, 3) narratives related to nature of the places, and 4) narratives related to the belief system of the communities.

Application of this study: The findings indicated that village names and their narratives can serve as resources which can be applied to create value for the well-being of local people in the community and develop sustainable tourism in Samut Songkhram Province.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงคราม และเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีการศึกษา: การวิเคราะห์ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามใช้แนวคิดเรื่องอรรถเขต ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามใช้แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม

ผลการศึกษา: ผลการวิจัยพบว่า ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามจำแนกได้เป็น 14 ประเภท ได้แก่ 1) น้ำและแหล่งน้ำ 2) สถานที่สิ่งก่อสร้าง 3) ตำแหน่งสถานที่ 4) มนุษย์ 5) ลักษณะภูมิประเทศ 6) อาชีพและวิถีชีวิต 7) พืชพรรณธรรมชาติ 8) จำนวนนับ 9) สิ่งธรรมชาติ 10) กิริยาอาการ 11) สิ่งศักดิ์สิทธิ์/สิริมงคล 12) อาหาร 13) สัตว์ และ 14) อื่น ๆ น่าสนใจว่า ชื่อบ้านนามเมืองมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ส่วนเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ปรากฏเนื้อหาจำนวนทั้งหมด 11 ประเด็น จัดกลุ่มได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) เรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ 2) เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต 3) เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ และ 4) เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อ

การประยุกต์ใช้: ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การตั้งชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่นำมาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าให้คนในชุมชนได้อยู่ดีกินดี ด้วยการนำไปเป็นฐานความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามให้ยั่งยืนต่อไป

บทนำ

Toponymy เป็นการศึกษาการจัดแบ่งชื่อสถานที่ โดยอาศัยข้อมูลประกอบจากศาสตร์แขนงต่าง ๆ ร่วมกัน ได้แก่ นิรุกติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ชื่อสถานที่อาจประกอบด้วยคำหรือกลุ่มคำซึ่งบ่งชี้สถานที่ทางภูมิศาสตร์ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง ภูเขา แม่น้ำ ฯลฯ (Deepadung, 2004) การศึกษาชื่อสถานที่ดังกล่าวนี้อาจเรียกว่า “ภูมินาม” ซึ่งศึกษา “ชื่อหมู่บ้าน” หรือ “ชื่อสถานที่” เป็นต้น

ชื่อของสถานที่นับเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งที่ช่วยให้เข้าใจบริบทสังคมวัฒนธรรมของชุมชน และสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของคนในชุมชนได้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเกี่ยวกับชื่อของสถานที่จึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลากหลายสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบูรณาการองค์ความรู้แขนงต่าง ๆ เช่น ภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ

ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นได้ว่า สถานที่นั้นมีความเป็นมาอย่างไร นอกจากนี้ เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ต่าง ๆ ก็เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นได้ด้วยว่า เจ้าของพื้นที่นั้นรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนของตนเองอย่างไร ดังนั้น การศึกษาความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้าน รวมถึงเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่จึงอาจช่วยให้เข้าใจประวัติของท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นจุดเด่นที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้

อนึ่ง จังหวัดสมุทรสงครามนับเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่ง แม้จะเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดในประเทศไทย แต่ก็มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม มีความรุ่มรวยทางวัฒนธรรม มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย และยังมีชื่อสถานที่ที่น่าสนใจอีกด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีนักวิชาการสนใจศึกษาชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ต่าง ๆ กันอย่างกว้างขวาง (Boas, 1964; Walyaphet et al., 1979; Jerry, 1984; Premsrirat, & Khamhiran, 1984; Phongsabut, 1988; Piyapakorn, 1989; Palmer, 1990; Salzmänn, 1990; Kullawanit, 1992; Buanil, 1993; Deepadung, 2004; Jirananthanaporn, & Singnoi, 2004; Rattanapakdee, & Klinbubpa, 2007; 2010; Dinlansakul, 2011; Jitnupong, 2015; Buaon, 2019; Phongsawat, 2019; Worahan, 2019; Mulmanee, 2021; Waengso, Thawongsa, & Nanthaprom, 2021; Mongkolsiri, Suthamdee, & Ruengrong, 2022) ผลการวิจัยเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ ชื่อหมู่บ้านสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การเมือง และประวัติความเป็นมาของชุมชนได้ นอกจากนี้ เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนแสดงถึงความรักความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับสถานที่อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผู้สนใจศึกษาชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น แต่ก็ยังไม่พบการศึกษาชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงคราม เท่าที่สำรวจพบ มีเพียงงานวิจัยเรื่อง “ชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย: กาญจนบุรี, นครปฐม, ประจวบคีรีขันธ์, เพชรบุรี, ราชบุรี, สุพรรณบุรี, สมุทรสงคราม, สมุทรสาคร” ของสุจริตลักษณ์ ดีผดุง (Deepadung, 2004) เท่านั้น ที่ได้รวบรวมชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกไว้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเบื้องต้นที่มีคุณภาพต่อการวิชาการเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงนำงานวิจัยของสุจริตลักษณ์ ดีผดุง มาต่อยอด และใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สดใหม่ และเป็นเสียงสะท้อนจากชาวสมุทรสงครามอย่างแท้จริง อันจะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่จากมุมมองของเจ้าของพื้นที่

บทความนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 6 ส่วน ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์การวิจัย 2) สมมติฐานการวิจัย 3) ขอบเขตการวิจัย 4) วิธีดำเนินการวิจัย 5) ผลการวิจัย และ 6) สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม

สมมติฐานการศึกษา

1. การตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามมีลักษณะการตั้งชื่อที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางน้ำ เช่น คลอง บาง ฯลฯ ส่วนลักษณะการตั้งชื่ออื่น ๆ เป็นลำดับรองลงมา
2. เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามมีเนื้อหาหลากหลาย เนื้อหาที่ปรากฏมากคือเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพชุมชนในอดีต ที่มาของการสร้างสถานที่ และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการวิจัยจำแนกออกเป็น 3 ประการ ดังนี้

1. ศึกษาชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามจากเอกสารทำเนียบท้องที่พุทธศักราช 2555 ของสำนักงานบริหารการปกครองท้องที่ กระทรวงมหาดไทย
2. ศึกษาเฉพาะเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม ที่ไม่ใช่ชื่ออำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน
3. ศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมุ่งความสนใจเบื้องต้นไปยังพื้นที่ 2 แห่ง ได้แก่ พื้นที่บริเวณคลองสุนัขหอน อำเภอเมืองสมุทรสงคราม และพื้นที่บริเวณตลาดน้ำอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยมุ่งเป้า (Targeted Research) ที่จังหวัดสมุทรสงครามและชุดโครงการวิจัย “สมุทรสงครามศึกษา” กำหนดให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่นำร่องสำหรับการวิจัย เพื่อนำผลการวิจัยไปพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว และขยายผลไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม รวมถึงจังหวัดอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ หากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเล่าเรื่องเกี่ยวกับชื่อสถานที่อื่น ๆ เพิ่มเติม ผู้วิจัยก็จะนำมาศึกษาด้วย

วิธีการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัยจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมงานวิจัย

- 1) ทบทวนแนวคิดเรื่องอรรถเขต (Semantic Fields) แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่
- 2) ขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อนเริ่มต้นเก็บข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) ด้านการศึกษาความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้าน เก็บข้อมูลจำนวนและรายชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามจากเอกสารทำเนียบท้องที่พุทธศักราช 2555 ของสำนักงานบริหารการปกครองท้องที่ กระทรวงมหาดไทย
- 2) ด้านการศึกษาเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยที่เป็นผู้มีภูมิลำเนาหรืออาศัยอยู่ในจังหวัดสมุทรสงครามมาไม่น้อยกว่า 20 ปี และมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชื่อหรือตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 30 คน โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบลูกโซ่ (Snowball sampling technique) คือการให้ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยแนะนำผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยคนต่อไป และใช้วิธีการดังกล่าวเก็บข้อมูลจนได้ข้อมูลครบตามที่กำหนด

3. การจัดการข้อมูล

- 1) ด้านการจัดการข้อมูลชื่อหมู่บ้าน ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน และข้อมูลประวัติของหมู่บ้านลงในแบบบันทึกข้อมูล
- 2) ด้านการจัดการข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ ผู้วิจัยถ่ายทอดข้อมูลที่บันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นตัวอักษรภาษาไทย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) วิเคราะห์ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามตามแนวคิดเรื่องอรรถเขต (Lehrer, 1974)
- 2) วิเคราะห์เนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามตามแนวคิดเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Hsieh & Shannon, 2005; Juangtrakul, & Wongprasit, 2019)

5. การเรียบเรียง สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงผลการวิจัยเรื่องความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้าน และเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงคราม

ข้อมูลชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามที่รวบรวมได้จากเอกสารทำเนียบท้องที่พุทธศักราช 2555 ของสำนักงานบริหารการปกครองท้องที่ กระทรวงมหาดไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 284 ชื่อ (นับชื่อซ้ำ) ผู้วิจัยจำแนกประเภททางความหมายของชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ได้เป็น 14 ประเภท สรุปได้ดัง Table 1

Table 1 Types of meanings of village names in Samut Songkhram Province

Types of meaning	District			Total	Percentage
	Mueang Samut Songkhram	Amphawa	Bang Khonthi		
1. water and water resources	47	55	62	162	57.04
2. place of construction	9	11	9	29	10.21
3. location of the place	5	16	1	22	7.45
4. human beings	10	2	6	18	6.34
5. geography	7	5	2	14	4.93
6. occupations and lifestyle	6	1	3	10	3.52
7. flora	-	2	6	8	2.82
8. numbers	2	3	-	5	1.76
9. nature	4	1	-	5	1.76
10. manner and actions	2	-	2	4	1.41
11. deities and auspicious things	2	-	1	3	1.06
12. foods	1	-	-	1	0.35
13. animals	1	-	-	1	0.35
14. others	2	-	-	2	0.70
Total	103	95	86	284	100.00

Table 1 แสดงการจำแนกประเภททางความหมายของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงคราม จากตารางจะเห็นว่าชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นชื่อที่มีความหมายเกี่ยวกับน้ำและแหล่งน้ำมากที่สุด เช่น ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “คลอง” “บาง” และ “หนอง” รองลงมาเป็นชื่อที่มีความหมายเกี่ยวกับสถานที่สิ่งก่อสร้าง ตำแหน่งสถานที่ มนุษย์ ลักษณะภูมิประเทศ อาชีพและวิถีชีวิต พิธีกรรมธรรมชาติ จำนวนนับ สิ่งธรรมชาติ กิริยาอาการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์/สิริมงคล อาหาร สัตว์ และอื่น ๆ

ผลการวิจัยดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า การตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามนั้นสัมพันธ์กับสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่และบริบททางสังคมวัฒนธรรม อีกทั้งชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ยังเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อหมู่บ้านสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ใกล้ชิดกับแหล่งน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *คลอง* และ *บาง* ซึ่งสัมพันธ์กับอาชีพเกษตรกรรมและการทำประมง ดังตัวอย่าง *คลองช่องน้อย* ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลคลองโคน อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จำแนกประเภททางความหมายเป็นน้ำและแหล่งน้ำ *คลอง* หมายถึง ‘ทางน้ำหรือลำน้ำที่เกิดขึ้นเองหรือขุดเชื่อมกับแม่น้ำหรือทะเล’ (The Royal Institute, 2013 : 236) *ช่อง* หมายถึง ‘ที่ว่างซึ่งเป็นทางเข้าออกได้, ที่ว่างซึ่งเป็นที่กำหนดเฉพาะ’ (The Royal Institute, 2013 : 362) ในอดีตคลองช่องน้อยเป็นคลองแคบและมีต้นโกงกางโน้มกิ่งเข้าหากันจนมีลักษณะเหมือนช่องเล็ก ๆ จึงเรียกว่าคลองช่องน้อย ซึ่งบริเวณนี้เป็นเส้นทางเดินเรือจากเพชรบุรีมายังอ่าวแม่กลอง กล่าวกันว่า ในอดีตมีบรรยากาศวังเวง ดังที่สุนทรภู่ กวีเอกแห่งรัตนโกสินทร์ กล่าวไว้ในนิราศเมืองเพชรว่า “ถึงคลองช่องล่องเลียบเงียบสงัด เห็นเมฆกลัดกลางทะเลบนเวหาเสียงโครมครื้นคลั่นกระทั้งฝั่งชล ลมสลาตันถึงฝั่งซึ่งฮือ...” อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันคลองช่องน้อยไม่ได้มีบรรยากาศที่น่าวังเวงเหมือนเช่นแต่ก่อนแล้ว เพราะชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ทำธุรกิจค้าหอยแครงจะออกเรือไปเก็บหอยทุกเช้า ทำให้มีเสียงเครื่องยนต์เรือและเสียงเครื่องคัดหอยแครงดังไปตามคลองช่องน้อย (Editorial Department Nai Rob Roo, & Wimuttaset, 2012 : 111)

นอกจากนี้ ชื่อหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วย *คลอง* ยังพบชื่อที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอีกด้วย เนื่องจากจังหวัดสมุทรสงครามมีชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์ที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ไทดำ มอญ และอื่น ๆ ที่ปรากฏในชื่อหมู่บ้านที่มีประวัติและที่มา ดังตัวอย่าง *คลองเม้ง* ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลจอมปลวก อำเภอบางคนที จำแนกประเภททางความหมายเป็นน้ำและแหล่งน้ำ *คลอง* หมายถึง ‘ทางน้ำหรือลำน้ำที่เกิดขึ้นเองหรือขุดเชื่อมกับแม่น้ำหรือทะเล’ (The Royal Institute, 2013 : 236) *เม้ง* หมายถึง ‘ชื่อชนชาติโบราณอยู่ทางเหนือแหลมอินโดจีน นัยว่าเป็นบรรพบุรุษของมอญ’ (The Royal Institute, 2013 : 918) *คลองเม้ง* เป็นหมู่บ้านที่ชุมชนชาติพันธุ์เม้งเคยอาศัยตั้งรกรากอยู่เป็นถิ่นเดิม ต่อมาจึงได้กลายเป็นที่มาของคลองเม้งในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามบางแห่งก็อาจมีการประกอบชื่อที่ไม่ได้ตรงตามความหมายหลักของการสืบประวัติและที่มาของหมู่บ้านทำให้สามารถจัดประเภทความหมายได้อย่างถูกต้อง อย่างเช่น *คลองเบ้ง* ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา ต้องจัดให้อยู่ในกลุ่มความหมายการตั้งชื่อตามเสียงเลียนธรรมชาติ มิใช่พิธีกรรมธรรมชาติที่หมายถึง ‘ชื่อปาล์ม 3 ชนิดในสกุล Phoenix วงศ์ Palmae ก้านใบมีหนาม คือ เบ้งทะเล (P. paludosa Roxb.) ขึ้นตามชายทะเล, เบ้งดอย (P. loureiroi Kunth) ขึ้นตามป่าดอน, และ เบ้งบก ปุ่มเบ้ง หรือ ปุ่มเบ้ง (P. acaulis Roxb.) ขึ้นในป่าเต็งรัง’ (The Royal Institute, 2013 : 751) *คลองเบ้ง* มีพื้นที่ที่เป็นลำคลองล้อมรอบ ในอดีตสองฝั่งคลองนิยมปลูกต้นมะพร้าวกันเป็นจำนวนมาก แล้วตัดต้นมะพร้าวทั้งจนเหลือแต่ตอ เมื่อเวลาผ่านไป มะพร้าวที่เหลือแต่ตอถูกเรือของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพโดยใช้เรือเป็นยานพาหนะสัญจรไปมาชนเข้า ทำให้เกิดเสียงชนดังเบ้งตลอดทาง นอกจากนี้ยังมีตำนานที่เล่าขานต่อกันมาเป็นนิทานว่ามีคนติดอ่างคนหนึ่งนั่งหัวเรือมา เจอตออยู่ในคลองจะบอกคนพายเรือ แต่พูดไม่ออกเพราะติดอ่าง พูดได้แต่เพียงว่า เตาะ เตาะ เรือจึงชนตอเบ้ง อีกทั้งยังมีปริศนาคำทายเกี่ยวกับคลองเบ้งอีกว่า “อะไรเอ๋ย หน้าจ่อจ่อ รอกินขัน” คำตอบคือ ตอไม้ในคลองเบ้งที่เรือเรือมาชนนั่นเอง เพราะเวลาเรือชนตอ ชนที่ติดเรือก็จะไปติดตอไม้อยู่ในคลอง (Editorial Department Nai Rob Roo, & Wimuttaset, 2012 : 174) อย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่า บริเวณพื้นที่คลองเบ้งในอดีต อาจมีต้นเบ้งปลูกอยู่ในบริเวณนั้น แต่ปัจจุบันข้อมูลดังกล่าวไม่ได้รับการยืนยันว่าเป็นจริงตามที่ตั้งสมมติฐานหรือไม่ ต้องรอการพิสูจน์ต่อไป

นอกจากนี้ ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามที่ขึ้นต้นด้วย *บาง* ยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพอีกด้วย อย่างเช่น *บางยี่รงค์* ตั้งอยู่หมู่ 6-10 ตำบลบางยี่รงค์ อำเภอบางคนที *บาง* หมายถึง ‘ทางน้ำเล็ก ๆ, ทางน้ำเล็กที่ไหลขึ้นลงตามระดับน้ำในแม่น้ำ ลำคลอง หรือทะเล’ (The Royal Institute, 2013 : 666) *บางยี่รงค์* เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมอ้อย มีโรงหีบอ้อยอยู่ที่ปากคลองโรงหีบ อีกทั้งยังมีชาวจีนอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ต่อมาโรงงานน้ำตาลอ้อย

เจริญเติบโตรุ่งเรืองขึ้น จึงมีการสร้างโรงหีบอ้อยโรงที่ 2 ขึ้นมา ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในแถบนั้นเรียกโรงงานแห่งนี้ว่า “ยี่ล้ง” และคำว่า *ยี่ล้ง* เกิดการกลายเสียง ศัพท์ และความหมาย จนกลายมาเป็นบางยี่รงค์ในปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านในพื้นที่ให้ความเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้านว่า บางยี่รงค์น่าจะเกิดการกลายเสียง กล่าวคือ รงค์ เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำยืมภาษาจีนแต่จื๊อคือคำว่า ล้ง ซึ่งหมายถึง โรง โดยเกิดการกลายเสียงพยัญชนะ จากเสียง /ล/ กลายเป็นเสียง /ร/ นอกจากนี้ยังเกิดการกลายเสียงวรรณยุกต์ จากเสียงวรรณยุกต์ตรีกลายมาเป็นเสียงวรรณยุกต์สามัญ จึงสันนิษฐานว่า บางยี่รงค์ น่าจะมาจากคำว่า บางยี่ล้ง ซึ่งสอดคล้องกับแหล่งที่มาของสถานที่ คือเป็นโรงหีบอ้อยแห่งที่ 2 ในจังหวัดสมุทรสงคราม

ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามที่จัดประเภททางความหมายเป็นสถานที่สิ่งก่อสร้าง ทั้งสถานที่ที่เป็นจุดนัดพบ ที่พบปะชุมชน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ล้วนสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับสถานที่ โดยการนำมาตั้งชื่อหมู่บ้าน ดังตัวอย่าง *ค่ายตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบางกุ้ง อำเภอบางคนที ค่าย* หมายถึง ‘ที่ตั้งกองทหาร, ที่พักกองทัพ’ (The Royal Institute, 2013 : 256) ตามประวัติกล่าวว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย พ.ศ. 2310 กองทัพพม่ายกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ในขณะนั้นไม่มีทหารประจำการรักษาค่าย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ชาวจีนจากระยอง ชลบุรี ราชบุรี และกาญจนบุรีตั้งกองทัพเรือ เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ชาวสมุทรสงครามจึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “ค่ายบางกุ้ง” ต่อมากองทัพพม่ายกทัพเข้ามาตามลำน้ำแม่กลองและบุกลงมาจนถึงค่ายบางกุ้ง กองทัพของกรุงศรีอยุธยาไม่สามารถต้านทานไว้ได้ ค่ายบางกุ้งจึงแตกในที่สุด (Editorial department Nai Rob Roo, & Wuttaset, 2012 : 132-133)

นอกจากนี้ยังพบหมู่บ้านที่ตั้งชื่อด้วยสิ่งก่อสร้างที่สะท้อนวิถีชีวิตการประกอบอาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นด้วย จากการสืบค้นประวัติและที่มาของชื่อหมู่บ้านพบว่า ชื่อหมู่บ้านยังคงใช้ชื่อเดิมตั้งแต่อดีต แม้ว่าในปัจจุบันคนในหมู่บ้านนั้นจะไม่ได้ประกอบอาชีพนี้แล้วก็ตาม เช่น *โรงหีบ* ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลโรงหีบ อำเภอบางคนที โรงหีบ หมายถึง โรงงานผลิตน้ำตาลอ้อย คำว่า หีบ หมายถึง ‘บีบเค้นให้ส่วนที่ต้องการออกมา เช่น หีบอ้อย หีบฝ้าย’ (The Royal Institute, 2013 : 1338) ในอดีตพื้นที่ตำบลโรงหีบไม่มีผู้คนอยู่อาศัยเนื่องจากเป็นพื้นที่ป่า ต่อมาผู้คนจากจังหวัดใกล้เคียงย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากที่นี่ และได้ปรับพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่สำหรับทำนา เพราะมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านจึงมีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาพื้นดินเสื่อมสภาพ ชาวบ้านจึงหันมาปลูกอ้อย และขายอ้อยให้แก่ชาวจีนที่ล่องเรือมาส่งยังโรงงานน้ำตาลที่จังหวัดราชบุรี อีกทั้งชาวจีนที่อพยพเข้ามาได้ขุดคลองโรงหีบแห่งนี้ขึ้นเพื่อให้สามารถขนอ้อยผ่านเรือได้สะดวกยิ่งขึ้น และสร้างโรงหีบอ้อยอยู่ที่หมู่ที่ 6 จนกระทั่งสภาพดินและอากาศเปลี่ยนแปลงไปจนไม่สามารถทำเกษตรกรรมอ้อยได้อีกต่อไป โรงหีบอ้อยแห่งนี้จึงได้เลิกกิจการและถูกรื้อถอนในเวลาต่อมา โรงหีบอ้อยดังกล่าวนี้จึงเป็นที่มาของชื่อโรงหีบ (Rongheep Subdistrict Administrative Organization, 2017)

จังหวัดสมุทรสงครามเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลาย จากการศึกษาค้นคว้าการตั้งชื่อหมู่บ้านทำให้จำแนกประเภททางความหมายของการตั้งชื่อหมู่บ้านเป็นลักษณะภูมิประเทศได้หลายแบบ เช่น *เขต โคก ดอน ลาด และ แหล่ม* ดังตัวอย่าง *ดอนมะโนรา* ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบางคนที ดอน หมายถึง ‘พื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึง ตรงข้ามกับที่ลุ่ม เช่น ที่เขิน เนิน โคก ไชต’ (The Royal Institute, 2013: 426) มะโนรา หมายถึง ‘ศิลปะการแสดงพื้นเมืองอย่างหนึ่งของภาคใต้ มีแม่บททำนองอย่างเดียวกับละครชาตรี, โนรา ก็ว่า, เขียนว่า มโนห์รา ก็มี’ (The Royal Institute, 2013 : 880) ดอนมะโนราในอดีตเป็นชุมชนที่ทำการเกษตรและมีการจ้างแรงงานจากต่างถิ่นมาทำงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยส่วนมากเป็นชาวลาวที่อพยพมาหางานทำ เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ไม่สามารถทำงานรับจ้างได้ จึงมาอาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นดอนซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง และร้องรำทำเพลงรำมะโนรากัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันขึ้น การตั้งชื่อหมู่บ้านว่าดอนมะโนราจึงสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่อย่างมาก (Ministry of Culture of Thailand, 2012)

นอกจากนี้ยังพบชื่อหมู่บ้านที่จำแนกประเภททางความหมายเป็นมนุษย์และบุคคลสำคัญ และพบการกลายเสียงที่น่าสนใจ ดังตัวอย่าง *พวงมาลัย* ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลท้ายหาด อำเภอมืองสมุทรสงคราม คำว่า “พวงมาลัย” เกิดการกลายเสียงดังนี้ คำว่า พวง กลายเสียงวรรณยุกต์มาจากคำว่า พ่วง คือจากเสียงวรรณยุกต์โทกลายมาเป็นเสียงวรรณยุกต์สามัญ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนับว่าเป็นเรื่องปกติ และปรากฏกับชื่อหมู่บ้านทั่วไป เมื่อออกเสียงเพี้ยน ความหมายของชื่อหมู่บ้านจึงเพี้ยนไปด้วย คำว่า พวงมาลัย นั้นมีที่มาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411-2453 ตามตำนานกล่าวว่าสัสดีพวง สัสดีอำเภอลมทวน (อำเภอมืองสมุทรสงคราม) และนางมาลัยผู้เป็นภรรยา ได้บริจาคที่ดินให้สร้างวัด โดยมีพระครูวินัยธรรม (แก้ว พรหมสโร)

เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ชื่อวัดพวงมาลัยสุนทราราม เรียกสั้น ๆ ว่า วัดพวงมาลัย ต่อมาเกิดการกลายเสียงจนเรียกติดปากว่า วัดพวงมาลัย (Lekhakul, 2013 : 70)

จังหวัดสมุทรสงครามมีความหลากหลายทางธรรมชาติมาก มีทั้งพื้นที่ที่ติดฝั่งทะเลและน้ำจืด และมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตร ภูมิประเทศที่หลากหลายนี้ส่งผลให้คนในชุมชนมีทางเลือกที่หลากหลายในการประกอบอาชีพ สะท้อนได้จากชื่อหมู่บ้านที่จำแนกประเภททางความหมายเป็นอาชีพและวิถีชีวิต ดังตัวอย่าง **โพรงพวง** ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลบางขันแตก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม โพรงพวง หมายถึง เครื่องมือดักปลาชนิดหนึ่ง เป็นถูตาข่ายรูปยาวรี ใช้ผูกกับเสาใหญ่ 2 ต้นที่ปักขวางลำน้ำ สำหรับจับปลากุ้งทุกขนาด (The Royal Institute, 2013 : 852) ในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเป็นลำธารขนาดเล็ก อาชีพส่วนใหญ่ของคนในท้องถิ่นคือจับกุ้งหาลา โดยใช้โพรงพวงเป็นอุปกรณ์ดักจับสัตว์น้ำเพื่อนำมาบริโภคและนำไปขายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน พื้นที่บริเวณดังกล่าวพบการใช้โพรงพวงดักจับสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่า โพรงพวง มาจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ ชื่อหมู่บ้านยังสะท้อนความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากการนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเป็นสิริมงคลมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน ดังตัวอย่างชื่อหมู่บ้านที่จำแนกประเภททางความหมายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิริมงคล เช่น **อาม้าพัฒนา** ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลดอนมะโนรา อำเภอบางคนที อาม้า ในที่นี้หมายถึง ‘พีคนโต’ ในศาลเจ้าจีนซึ่งประกอบด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3 องค์ ได้แก่ องค์ที่ 1 คืออาม้า องค์ที่ 2 คืออาอี และองค์ที่ 3 คืออาหมวย ส่วน **พัฒนา** หมายถึง ‘ทำให้เจริญ’ (The Royal Institute, 2013 : 827) ชื่อดังกล่าวเป็นการเปรียบเทียบและแสดงให้เห็นความเคารพศรัทธาของคนในชุมชน และเป็นการยกย่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในท้องถิ่นเคารพนับถือ จึงเรียกพื้นที่ดังกล่าวนี้ว่า **อาม้าพัฒนา**

2. เนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม

นอกจากชื่อหมู่บ้านแล้ว ชื่อสถานที่อื่น ๆ ในจังหวัดสมุทรสงครามก็มีที่มาที่หลากหลายเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคลองและวัด จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยส่วนหนึ่งให้ข้อมูลว่า จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีคลองหลายสาย เนื่องจากในอดีตคนส่วนใหญ่นิยมสัญจรกันทางน้ำ นอกจากนี้ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือจังหวัดสมุทรสงครามนั้นมีวัดเป็นจำนวนมาก และวัดทุกแห่งล้วนเป็นวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษา จากการเก็บข้อมูลภาคสนามตามพื้นที่ที่ระบุไว้ในขอบเขตการวิจัย ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามได้ 27 แห่ง ได้แก่ **คลองเขิน คลองไข่น้ำ คลองดำเนินสะดวก คลองบางกก คลองประชามชื่น คลองป่าช้า คลองผีหลอก คลองละคร คลองลัดจวน คลองลัดเจริญ คลองสุนัขหอน คลองมทวน ดอนหอยหลอด วัดน้อยแสงจันทร์ วัดนางตะเคียน วัดบางกะพ้อม กลุ่มวัดบางแค (ประกอบด้วยวัดบางแคน้อย วัดบางกลาง และวัดบางแคใหญ่) วัดบางพลับ วัดประดู่ วัดปากลัด วัดพระยาญาติ วัดภุมรินทร์กุฎีทอง วัดลาดเป้ง วัดสวนแก้วอุทยานวัดใหญ่ วัดใหม่บางปิ่น และศาลเจ้าพ่อกวนอู**

อย่างไรก็ตาม สถานที่บางแห่งมีเรื่องเล่าหลายเรื่องจากผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหลายคน หรืออาจกล่าวได้ว่า ชื่อสถานที่บางแห่งอาจมีเรื่องเล่ามากกว่า 1 เรื่อง และเนื้อหาของเรื่องเล่าเหล่านั้นอาจมีได้หลากหลายแนวทาง กรณีนี้ผู้วิจัยจะแยกเรื่องเล่านั้นออกเป็นเรื่องเล่าคนละเรื่อง จากการเก็บข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามครั้งนี้พบเรื่องเล่าจำนวน 66 เรื่อง เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเรื่องเล่าแล้ว ชื่อสถานที่บางแห่งจึงอาจปรากฏอยู่ในกลุ่มเนื้อหามากกว่า 1 กลุ่มก็ได้ ข้อมูลเรื่องเล่าที่ใช้ในงานวิจัยนี้ปรากฏเนื้อหาจำนวนทั้งหมด 11 ประเด็น สรุปได้ดัง Table 2

Table 2 Contents of narratives related to place names in Samut Songkhram Province

Contents of narratives	Numbers of narratives	Percentage
1. narratives related to historical events	26	39.39
1.1 background of the places	16	24.24
1.2 historical events	10	15.15

Table 2 Contents of narratives related to place names in Samut Songkhram Province (cont.)

Contents of narratives	Numbers of narratives	Percentage
2. narratives related to lifestyle of the communities in the past	18	27.27
2.1 communities in the past	11	16.67
2.2 wisdom of fishing	4	6.06
2.3 places nearby	3	4.55
3. narratives related to nature of the places	11	16.67
3.1 local flora	6	9.09
3.2 geography of the area	4	6.06
3.3 local animals	1	1.52
4. narratives related to the belief system of the communities	11	16.67
4.1 the belief in spirits	5	7.58
4.2 the belief in deities	3	4.55
4.3 the belief in talismans	3	4.55
Total numbers of narratives related to place names in Samut Songkhram Province	66	100.00

Table 2 แสดงเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม จากตารางจะเห็นว่า ข้อมูลเรื่องเล่าที่ใช้ในงานวิจัยนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ 11 ประเด็น จัดกลุ่มได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ เรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 เรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ 2 ประเด็น ได้แก่ ประวัติการสร้างสถานที่ และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ดังนี้

2.1.1 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากประวัติการสร้างสถานที่

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากประวัติการสร้างสถานที่เป็นชื่อที่อธิบายถึงที่มาของการสร้างสถานที่นั้น ๆ ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคลองและวัด ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตการคมนาคมหลักของจังหวัดสมุทรสงครามคือการคมนาคมทางน้ำ จังหวัดนี้จึงมีคลองจำนวนมาก ทั้งคลองธรรมชาติและคลองที่ขุดขึ้น นอกจากนี้ชื่อวัดต่าง ๆ ยังสะท้อนให้เห็นว่า ชาวสมุทรสงครามมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน และนิยมสร้างวัดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากประวัติการสร้างสถานที่พบจำนวน 16 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 24.24 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองดำเนินสะดวก คลองประชามขื่น คลองผีหลอก คลองลัดจวน คลองลัดเจริญ วัดน้อยแสงจันทร์ วัดบางกะพ้อม วัดบางแคน้อย วัดบางแคกลาง วัดบางแคใหญ่ วัดพระยาญาติ วัดลาดเป้ง และวัดสวนแก้วอุทยาน เช่น **คลองลัดเจริญ** เป็นคลองที่ขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นทางลัดจากวัดช่องลมไปยังอุทยานพระบรมราชานุสรณ์ สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งหากลองเรือไปตามคูก้น้ำปกติจะต้องใช้เวลานาน ประกอบกับพื้นที่บริเวณดังกล่าวก็เจริญขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลาดน้ำอัมพวา มากยิ่งขึ้น จึงเรียกชื่อคลองแห่งนี้ว่าคลองลัดเจริญ

2.1.2 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สมัยกรุงธนบุรี เรื่อยมาจนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าจังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นเมืองที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสิน สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี และนายสุตจินดา มหาตเล็กหุ้มแพร อีกทั้งยังเป็นเมืองที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติหลาย ๆ เหตุการณ์อีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์พบจำนวน 10 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 15.15 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองสุนัขหอน วัดบางกะพ้อม วัดบางพลับ วัดภุมรินทร์กุฎีทอง และวัดใหม่บางป็น เช่น **วัดบางพลับ** เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านบางพลับ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าตากสินได้เคลื่อนทัพมายังบริเวณค่ายบางกุ้งซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งตรงกันข้าม พระองค์ได้ให้กองทัพหยุดพักในบริเวณดังกล่าว พื้นที่นี้เดิมจึงเรียกว่า “บ้านพักทัพ” แต่ต่อมาเกิดการกลายเสียงเป็น “บ้านบางพลับ”

2.2 เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต

เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนในอดีตประกอบด้วยเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ 3 ประเด็น ได้แก่ สภาพชุมชนในอดีต ภูมิปัญญาด้านการประมง และสถานที่ใกล้เคียง ดังนี้

2.2.1 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสภาพชุมชนในอดีต

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสภาพชุมชนในอดีตเป็นชื่อที่มีชื่อสิ่งที่มีในชุมชนประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ หรือเป็นชื่อที่อธิบายถึงวิถีชีวิตของชุมชนบริเวณนั้น ๆ ในสมัยก่อน ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตชุมชนในบริเวณนั้นมีสภาพอย่างไร หรือมีบุคคลกลุ่มใดอาศัยอยู่

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสภาพชุมชนในอดีตพบจำนวน 11 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 16.67 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองละคร และคลองสุนัขหอน เช่น **คลองละคร** เป็นคลองที่มีบ้านของคณะละครในสมัยรัชกาลที่ 2 ตั้งอยู่ริมฝั่งคลอง

2.2.2 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาด้านการประมง

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาด้านการประมงเป็นชื่อที่มีชื่อเครื่องมือประมงประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ และในอดีตชาวสมุทรสงครามบางส่วนประกอบอาชีพประมง การประดิษฐ์เครื่องมือประมงนั้นเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวประมงในจังหวัด

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาด้านการประมงพบจำนวน 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 6.06 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองผีหลอก กล่าวคือ **คลองผีหลอก** เป็นคลองที่มักจะมีเรือผีหลอกมาจอด เรือผีหลอกเป็นเรือแจวชนิดหนึ่ง มีไว้สำหรับจับสัตว์น้ำในเวลากลางคืน โดยเฉพาะนิยมใช้สำหรับหาปลาในคืนเดือนมืด กราบเรือด้านหนึ่งเป็นแผ่นไม้กระดานทาสีขาวแล้วปล่อยริมข้างหนึ่งลงน้ำ ส่วนกราบเรืออีกด้านหนึ่งเป็นตาข่าย แห หรืออวนสำหรับดักปลา เมื่อคนพายเรือไปใกล้ตลิ่ง แผ่นไม้กระดานสีขาวดังกล่าวจะสะท้อนแสง ปลาจะตกใจและกระโดดเข้ามาหาเรือ ทำให้ปลาชนตาข่ายที่ติดไว้และตกไปที่ท้องเรือ นับเป็นภูมิปัญญาในการการทำประมงของคนในชุมชน

2.2.3 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสถานที่ใกล้เคียง

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสถานที่ใกล้เคียงเป็นชื่อที่มีชื่อสถานที่ที่อยู่ใกล้เคียงประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ แม้ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมในพื้นที่บริเวณนั้นจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชื่อสถานที่นั้นจะช่วยให้คนในปัจจุบันจินตนาการได้ว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณนั้นอยู่ใกล้กับสถานที่ใด

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสถานที่ใกล้เคียงพบจำนวน 3 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 4.55 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองป่าช้า วัดนางตะเคียน และวัดปากกลัด เช่น **คลองป่าช้า** เป็นคลองที่อยู่ใกล้กับป่าช้าของศาสนสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในศาสนาคริสต์

2.3 เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่

เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ 3 ประเด็น ได้แก่ พืชพรรณธรรมชาติที่มีมากในพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และสัตว์ที่มีมากในพื้นที่ ดังนี้

2.3.1 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากพืชพรรณธรรมชาติที่มีมากในพื้นที่

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากพืชพรรณธรรมชาติที่มีมากในพื้นที่เป็นชื่อที่มีชื่อพืชพรรณธรรมชาติประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณนั้นมีพืชพรรณธรรมชาติชนิดนั้นเป็นจำนวนมาก ผู้คนจึงนำชื่อพืชพรรณธรรมชาติมาตั้งเป็นชื่อสถานที่ แม้ปัจจุบันสภาพแวดล้อมบริเวณพื้นที่นั้นจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชื่อสถานที่เหล่านั้นยังคงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณนั้นเคยมีสภาพแวดล้อมอย่างไร

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากพืชพรรณธรรมชาติที่มีมากในพื้นที่พบจำนวน 6 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 9.09 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองไขเฒ่า คลองบางกก วัดนางตะเคียน วัดประตู่ และวัดลาดเป้ง เช่น *วัดนางตะเคียน* ในอดีตมีพื้นที่เป็นป่า มีต้นตะเคียนเป็นจำนวนมาก

2.3.2 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นชื่อที่อธิบายลักษณะทางกายภาพของพื้นที่บริเวณนั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่บริเวณนั้นมีลักษณะอย่างไร

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่พบจำนวน 4 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 6.06 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองเขิน คลองมทวน และวัดใหญ่ เช่น *คลองมทวน* เป็นส่วนว่าโค้งของฝั่งแม่น้ำซึ่งทำให้ลมเปลี่ยนทิศ จึงเรียกชื่อท้องคุ้งบริเวณดังกล่าวว่า *คลองมทวน*

2.3.3 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสัตว์ที่มีมากในพื้นที่

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสัตว์ที่มีมากในพื้นที่เป็นชื่อที่มีชื่อสัตว์ประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณนั้นมีสัตว์ชนิดนั้นเป็นจำนวนมาก ผู้คนจึงนำชื่อสัตว์มาตั้งเป็นชื่อสถานที่ แม้ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของพื้นที่บริเวณนั้นจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ชื่อสถานที่เหล่านั้นยังคงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณนั้นเคยมีสภาพแวดล้อมอย่างไร

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากสัตว์ที่มีมากในพื้นที่พบจำนวน 1 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 1.52 คือเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อดอนหอยหลอด ว่า *ดอนหอยหลอด* เป็นพื้นที่ที่มีหอยหลอดเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเก็บหอยหลอดได้

2.4 เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อประกอบด้วยเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ 3 ประเด็น ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อเรื่องวัตถุมงคล ดังนี้

2.4.1 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องผี

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องผีเป็นชื่อที่มีคำในวงศัพท์เกี่ยวกับผีประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวสมุทรสงครามมีความเชื่อเกี่ยวกับผีว่า ผีมีรูปร่างเหมือนคน และผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วนั้นจะกลายเป็นผี

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องผีพบจำนวน 5 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 7.58 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อคลองผีหลอก กล่าวคือ *คลองผีหลอก* เป็นคลองที่เชื่อกันว่ามีผีดู เนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับคลองดังกล่าวปรากฏเป็น 2 แนวทาง คือ 1) ในอดีตมีผู้ไปจับปลาในคลองแล้วเห็นปลาชุกชุม แต่เมื่อจับขึ้นมาแล้วกลับพบว่าเป็นกระดุกกะโหลกศีรษะของมนุษย์ และ 2) มีผู้ทำตุ๊กตาผีด้วยการนำมู้งไปคลุมบาตรพระ หรือนำผ้าไปมัดเป็นปล้อง ๆ ให้มีรูปร่างเหมือนคน แล้วเจาะรูเพื่อร้อยเชือก ชักขึ้นไปเล่นหลอกผู้อื่นที่บริเวณริมคลอง ผู้ที่เห็นตุ๊กตาดังกล่าวจึงอุทานว่า “ผีหลอก ๆ” ผู้คนจึงเรียกชื่อคลองนี้ว่า *คลองผีหลอก*

2.4.2 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นชื่อที่มีชื่อของผู้ที่เชื่อกันว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติประกอบอยู่ในชื่อ

สถานที่นั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวสมุทรสงครามมีความเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถบันดาลให้ผู้ใดที่เคารพนับถือได้รับในสิ่งที่ปรารถนาได้ นอกจากนี้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวสมุทรสงครามเคารพนับถือก็ยังมียักษ์และเทพเจ้าจีน ลักษณะดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นความหลากหลายด้านคติความเชื่อของคนในชุมชนได้อีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์พบจำนวน 3 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 4.55 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อวัดนางตะเคียน และศาลเจ้าพ่อกวนอู เช่น **ศาลเจ้าพ่อกวนอู** เป็นที่ประดิษฐานของรูปปั้นเทพเจ้ากวนอู ตั้งอยู่ในบริเวณชั้น 2 อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา เมื่อครั้งที่เกิดเหตุอัคคีภัยขึ้นในพื้นที่บริเวณตลาดน้ำอัมพวา พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกไฟไหม้ลามไปเป็นวงกว้าง เนื่องจากอาคารบางส่วนเป็นอาคารไม้ แต่มีเรื่องเล่าว่า มีผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์มองเห็นชายร่างใหญ่กำลังยืนโบกผืนธงเพื่อดับไฟ ทำให้อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาและพื้นที่โดยรอบไม่ถูกไฟไหม้ และเชื่อกันว่าผู้ที่ช่วยดับไฟนี้คือเทพเจ้ากวนอู ชาวอัมพวาจึงนับถือเทพเจ้ากวนอู และเริ่มจัดให้มีการแสดงอุปการจีน (งิ้ว) ถวายเทพเจ้ากวนอู ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2496

2.4.3 ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องวัดถุมงคล

ชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องวัดถุมงคลเป็นชื่อที่มีคำในวงศัพท์เกี่ยวกับวัดถุมงคลประกอบอยู่ในชื่อสถานที่นั้น ๆ ชื่อสถานที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชาวสมุทรสงครามมีความเชื่อเกี่ยวกับวัดถุมงคล อีกทั้งพระสงฆ์บางส่วนในจังหวัดสมุทรสงครามก็เป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำวัดถุมงคล จึงทำให้มีผู้นับถือศรัทธาเป็นจำนวนมากด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องวัดถุมงคลพบจำนวน 3 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 4.55 ประกอบด้วยเรื่องเล่าที่กล่าวถึงชื่อวัดใหม่บางปิ่น กล่าวคือ **วัดใหม่บางปิ่น** เดิมชื่อวัดบังปิ่น เป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านการทำเครื่องรางของขลัง หลวงพ่อแก้ว วัดพวงมาลัย และหลวงพ่อดง วัดบางกะพ้อม จะใช้ต้นตาลที่อยู่ในวัดบังปิ่นมาทำตะกรุด เพื่อเป็นเคล็ดว่า ตะกรุดดังกล่าวจะสามารถกันกระสุนปืนได้ ต่อมากรมการศาสนาได้สำรวจรายชื่อวัด แต่วัดดังกล่าวตกสำรวจ จึงได้ตั้งชื่อขึ้นใหม่เป็นวัดใหม่บางปิ่น

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้าน รวมถึงเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามจำแนกได้เป็น 14 ประเภท ได้แก่ น้ำ และแหล่งน้ำ สถานที่สิ่งก่อสร้าง ตำแหน่งสถานที่ มนุษย์ ลักษณะภูมิประเทศ อาชีพและวิถีชีวิต พิธีกรรมธรรมชาติ จำนวนนับ สิ่งธรรมชาติ กิริยาอาการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์/สิริมงคล อาหาร สัตว์ และอื่น ๆ ส่วนเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามมี 11 ประเด็น สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ เรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อ ผลการวิจัยทั้งหมดสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัย

ด้านความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้าน ผลการวิจัยพบว่า คำที่ปรากฏในชื่อหมู่บ้านทั้ง 284 ชื่อนั้นมักเป็นคำบ่งกลุ่มคำนามในการแยกประเภทของแหล่งน้ำ ได้แก่ “คลอง” และ “บาง” ซึ่งแสดงให้เห็นสภาพทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดสมุทรสงครามว่าเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดทะเล และมีน้ำเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน การตั้งถิ่นฐาน และการประกอบอาชีพ

ด้านเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าที่พบมากที่สุดคือเรื่องเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ อาจเนื่องมาจากข้อมูลเรื่องเล่าที่พบในงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อของสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น คลองและวัด ประกอบกับจังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย ผู้คนจึงอาจนิยมนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นมาตั้งเป็นชื่อสถานที่ เพื่อให้คนรุ่นหลังระลึกถึงเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ

อนึ่ง การศึกษาชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงครามมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก **ชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่ากับการศึกษาที่ผ่านมา** ผลการวิจัยเรื่องความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดสมุทรสงครามของงานวิจัยนี้พบว่า ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านมีที่มาจากแหล่งน้ำมากที่สุด ได้แก่ คลอง บาง ลัด

หนอง แพรก คุ้ง ราง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุจิตลักษณ์ ดีผดุง (Deepadung, 2004) เนื่องจากภูมิประเทศส่วนใหญ่ของจังหวัดสมุทรสงครามตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล อีกทั้งมีแหล่งน้ำจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คลอง ซึ่งสัมพันธ์กับอาชีพของชาวสมุทรสงครามที่มักประกอบอาชีพทำสวน น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเพาะปลูก อีกทั้งคลองยังเป็นเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญของชาวสมุทรสงคราม ที่สำคัญยังมีแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ความน่าสนใจของงานวิจัยเรื่องนี้ นอกจากจะอธิบายความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้านแล้ว ยังพิจารณาถึงธรรมชาติของภาษาซึ่งมีการแปร/เปลี่ยนแปลงในด้านการออกเสียง ส่งผลให้ชื่อเดิมที่เคยเรียกกันมีการแปร/เปลี่ยนแปลงจนบางครั้งอาจหาที่มาของคำได้ยาก เช่น “บางปิ่น” มาจาก “บางปิ่น” “บางยี่รงค์” มาจาก “บางยี่ล้ง” “คลองตันมูกแถว” มาจาก “คลองตันโมกแถว” ฯลฯ ความน่าสนใจเหล่านี้เป็นคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งนับวันจะมีผู้รู้เรื่องนี้ลดลง หากมิได้เก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้จะทำให้ความรู้สูญหายหรือหาที่มาของชื่อหมู่บ้านไม่ได้

ผลการวิจัยเรื่องเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามของงานวิจัยนี้พบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่บางแห่งมีที่มาจากธรรมชาติในพื้นที่ ทั้งพืชพรรณธรรมชาติที่มีมากในพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และสัตว์ที่มีมากในพื้นที่ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของมานิช ดินลานสกุล (Dinlansakul, 2011) ที่พบว่า ชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาบางแห่งก็นำลักษณะทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือลักษณะของพื้นดินที่ตั้ง มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านเช่นเดียวกัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ที่มีที่มาจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พบในงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวสมุทรสงครามที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของอาทิตย์ แวงโส กิตติพัฒน์ ทาวงศ์ และมานิช นันทพรหม (Waengso, Thawongsa, & Nanthaprom, 2021) ที่พบว่า ภูมินามสถานที่ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวิถีของชุมชนในจังหวัดบึงกาฬก็สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิม คือความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยของงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสายฝน จิตนุพงศ์ (Jitnupong, 2015) และชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์ (Phongsawat, 2019) ที่พบว่า เนื้อหาของเรื่องเล่าตำนานประจำถิ่นบางส่วนสามารถนำมาอธิบายที่มาของสถานที่และชื่อหมู่บ้านของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ อีกทั้งการนำเรื่องเล่าตำนานต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกับสถานที่ยังทำให้สถานที่นั้นกลายเป็นสถานที่สำคัญ และเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของเจ้าของพื้นที่ได้อีกด้วย

ประการที่ 2 **คุณค่าและความสำคัญของชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าในฐานะประวัติศาสตร์ความทรงจำของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม** ชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงครามสะท้อนให้เห็นว่า จังหวัดสมุทรสงครามเป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย และมีประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่น่าสนใจ ประวัติศาสตร์ที่สะท้อนผ่านชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในท้องถิ่นเป็นเครื่องบันทึกความทรงจำที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดยังคงส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นและยังดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่า ชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงครามนั้นเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่อาจช่วยต่อยอดประวัติศาสตร์ความทรงจำของชาวสมุทรสงครามให้มีมูลค่าเพิ่มได้ เช่น การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การประยุกต์ใช้ตำนานท้องถิ่นเพื่อสร้างอัตลักษณ์ประจำจังหวัด การส่งเสริมการประกอบประเพณีหรือพิธีกรรมของจังหวัด

กล่าวโดยสรุป ความหมายและที่มาของชื่อหมู่บ้าน ตลอดจนเนื้อหาของเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อสถานที่ในจังหวัดสมุทรสงครามนั้นแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้เข้าใจบริบทสังคมวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดสมุทรสงครามได้เป็นอย่างดี ชื่อหมู่บ้านและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงครามเปรียบเสมือนภาพชีวิตที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าจากเจ้าของพื้นที่ได้อย่างน่าสนใจ ด้วยเหตุนี้ ชื่อสถานที่จึงมิใช่เป็นเพียงคำเรียกเท่านั้น แต่ยังให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และแสดงให้เห็นร่องรอยทางวัฒนธรรมที่จารึกเรื่องราววิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

ความน่าสนใจจากงานวิจัยนี้นอกจากจะชี้ให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับพุทธศาสนาแล้ว ยังสมควรที่จะนำองค์ความรู้เหล่านี้ไปเผยแพร่ในวงกว้างต่อไป อีกทั้งยังควรนำ “คุณค่าทางภูมิศาสตร์” “คุณค่าทางวัฒนธรรม” และ “คุณค่าทางประวัติศาสตร์” มาต่อยอดเพื่อสร้าง “มูลค่า” ให้คนในชุมชนได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการนำไปเป็นฐานความรู้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงครามให้ยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ชื่อบ้านนามเมืองและเรื่องเล่าในจังหวัดสมุทรสงคราม” ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “สมุทรสงครามศึกษา” โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย นวัตกรรม และการสร้างสรรค์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2565 ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

References

- Boas, F. (1964). On geographical name of the Kwakiutl Indians. In Hymes, D. (Ed.), *Language in Culture and Society*, pp. 1858-1942, New York: Harper & Row.
- Buanil, W. (1993). *Compare the classification of names of water resources in 6 provinces in the central and northeastern regions*. Master Thesis, Thammasat University, Thailand. (In Thai)
- Buaon, C. (2019). *Perceived image and destination story: A case study of golden mermaid sculpture, Songkhla Province*. Master Thesis, M.A. in Marketing, Prince of Songkla University, Thailand. (In Thai)
- Deepadung, S. (2004). *Toponyms in the western region of Thailand: Kanchanaburi, Nakhonpathom, Prachuapkhirkhan, Phetchaburi, Ratchaburi, Suphanburi, Samutsongkhram, and Samutsakhon*. Nakhon Pathom: Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University. (In Thai)
- Dinlansakul, M. (2011). *The name of the house and the city: Stories of people's lives and the Songkhla lake basin community* (Research Report). Songkhla: Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University. (In Thai)
- Editorial Department Nai Rob Roo, & Wuttaset, J. (2012). *Samut Songkhram*. Bangkok: Sarakadee Press.
- Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Jerry, W. G. (1984). Toponyms in Eastern and Southern Thailand: A preliminary study of village names in Chonburi, Rayong, Chantaburi and Trat. *Science of Language*, 4, 1-35. (In Thai)
- Jirananthanaporn, S., & Singnoi, U. (2004). Linguistic structure of villages in Phitsanulok Province. *Language and Linguistics*, 23(2), 75-94. (In Thai)
- Jitnupong, S. (2015). The white blood lady: Legend and the creation of cultural products. *Asian Journal of Arts and Culture*, 15(1), 135-143. (In Thai)
- Juangtrakul, J., & Wongprasit, N. (2019). Content analysis for data analysis in qualitative research. *PAAT Journal*, 2(2), 1-14. (In Thai)
- Kullawanit, P. (1992). *Village names in Guangxi Province and Northeastern Thailand*. Bangkok: Chulalongkorn University Printing House.
- Lehrer, A. (1974). *Semantic field and lexical structure*. Amsterdam: North-Holland.
- Lekhukul, K. (2013). *Mae Klong City Samut Songkhram*. Bangkok: Dansutha Publishing.
- Ministry of Culture of Thailand. (2012) *Wat Don Manora*. M-Culture Data Standard. Retrieved 20 January 2027, from <http://www.m-culture.in.th/album/36560>
- Mongkolsiri, T., Suthamdee, A., & Ruengrong, A. (2022) Narratives and the creation of King Taksin the Great's worshipping rituals: A case study from Wat Hong Rattanaram Temple, Bangkok Yai District, Bangkok. *Liberal Arts Review*, 17(2), 97-113. (In Thai)

- Mulmanee, S. (2021). Local narratives of Chanthaburi: The relation of space construction for eco-tourism management in Chanthaburi. *Wiwitwannasan*, 5(3), 337-358. (In Thai)
- Palmer, G. B. (1990). 'Where there are muskrats': The semantic structure of Coeur d' Alene place names. *Anthropological Linguistics*, 32(3-4), 263-294.
- Phongsabut, P. (1988). Geographic words that describe local topographic features in Thailand. *Geography*, 13(1), 5-11. (In Thai)
- Phongsawat, C. (2019). Study to the explanation of place background and place names in Ayutthaya in the legends of Chao Mae Soi Dok Mak. *Journal of Ayutthaya Studies Institute (JAS)*, 11(1), 25-31. (In Thai)
- Piyapakorn, P. (1989). Landscapes of rural villages in Chaiyaphum Province. *Geography*, 14(3), 177-182. (In Thai)
- Premssirat, S., & Khamhiran, S. (1984). *Village name of Mueang Surin District*. Nakhon Pathom: Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University. (In Thai)
- Rattanapakdee, O., & Klinbubpa, W. (2007). Toponyms in Lamphun Province: Village names. *Humanities Journal*, 17(1), 58-84. (In Thai)
- Rattanapakdee, O., & Klinbubpa, W. (2010). Toponyms in Lampang Province: Village names. *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University*, 31(2), 26-61. (In Thai)
- Rongheep Subdistrict Administrative Organization. (2017) *Rongheep*. Retrieved 20 January 2027, from <http://www.rongheep.go.th/site/>
- Salzmann, Z. (1990). Toponymy of the Bigar Region in the Romanian Banat. *Anthropological Linguistics*, 32(1-2), 120-138.
- The Royal Institute. (2013). *Royal dictionary 2011, in honor of His Majesty King Bhumibol Adulyadej on the auspicious occasion of the 7th royal birthday celebration, 5 December 2011*. Bangkok: The Royal Institute. (In Thai)
- Waengso, A., Thawongsa, K., & Nanthaprom, M. (2022). Ecological story telling with creating cultural landscape in Bueng-Karn community. *Journal of MCU Ubon Review*, 6(3), 1021-1032. (In Thai)
- Walyaphet, M. et al. (1979). *Geographic study of topographical names of Nakhon Pathom Province* (Research Report). Nakhon Pathom: Department of Geography, Faculty of Arts, Silpakorn University. (In Thai)
- Worahan, S. (2019). Narrative of royal temple in Ubon Ratchathani Wat Si-Ubonrattanaram: The Increase of cultural asset to enhance tourism value. *Humanities and Social Sciences Journal, Ubon Ratchathani Rajabhat University*, 8(1), 386-404. (In Thai)